

Javaslat a
KESZTHELY A MAGYAR SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRA SZÜLŐVÁROSA

.....
„[nemzeti érték megnevezése]”
[települési/tájegységi/megyei/külhoni magyarság] értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Dr. Szabó István..... (név)

..... (aláírás)

Keszthely, 2019. április 16...(település, dátum)

(P. H.)

DR. SZABÓ ISTVÁN
természettudományi,
műszaki tanácsadó
160 Keszthely, Schwarz D. u. 15
Adószám: 75250252-1-40

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
.....Dr. Szabó István.....
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: Dr. Szabó István
Levelezési cím: 8360 Keszthely Schwarz D. u. 15
Telefonszám: 06 30 9167170.....
E-mail cím: kalmos@t-online.hu.....

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése

KESZTHELY A MAGYAR SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRA SZÜLŐVÁROSA

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

<u>agrár- és élelmiszer gazdaság</u>	egészség és életmód	épített környezet
ipari és műszaki megoldások	<u>kulturális örökség</u>	sport
természeti környezet	turizmus	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye
Magyarország Zala megye Keszthelyi járás

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik
települési tájegységi megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Több mint kétszáz éve (1797) a Festetics György gróf által alapított Georgikon keretében létesült gyűjteményes, kísérleti, oktató és termelő szőlőtelep az 1846-ban egyesült Cserszegnek és Tomajnak még 1857-ben is Keszthely területeként nyilvántartott keleti részén. 17 kh területből 7 kataszteri holdon telepítettek szőlőt. Az első szüret 1803-ban volt. A must- és borkezelés 1947-ig a Georgikon major, majd a Deák Ferenc utcai tanügyi épület pincéjében folyt a mindenkori vegytan tanár felügyeletével. A fajtagyűjtemény első összehasonlító tudományos vizsgálatát „A Georgikonnak Tserszegi szőlőjében levő szőlő Fajták s azokból leendő Borok Tulajdonságai” címmel Asbóth János georgikoni archon (igazgató) közölte 1802-ben. A hazai és külföldről behozott fajtákkal való fokozatos gazdagítás eredményeként néhány év alatt Közép-Európa első legjelentősebb szőlő fajtagyűjteménye jött létre, megelőzve a Grinzingben lévő osztrák birodalmi gyűjteményt, amelynek részére 1813-ban küldött is szaporítóanyagokat. Már 1814-ben Vitis labrusca és Vitis vulpina amerikai eredetű magoncokkal kísérleteztek. Ugyanitt Angyalffy Mátyás 1819-ben olasz és francia fajták ampelográfiai leírását végezte el. Pethe Ferenc georgikoni professzor szőlő virágbiológiai kutatásai úttörő jellegűek. Budai szőlőjének tapasztalatait szakcikkekben közölte (Kolozsvár, 1827).

A Georgikon tanintézetben 1806-ban nyílt meg az önálló kertésziskola, amelyben (három szinten) kertészasokat (szakmunkásokat), alpraktikánsokat (technikusokat) és főpraktikánsokat (gazdatisztek) képeztek. A szőlőtermesztést és a borászatot mindhárom szinten oktatták. A legfelső szintre csak olyan alpraktikáns léphetett, aki magyarul és németül jól beszélt, írt, olvasott, és legalább egy deák szintaxist végzett (latin nyelvet tanult).

Az alapító gróf halála után fia, Festetics László idején „a szőlészet szinte minden tudományág fölé nőtt”. Lehrmann József több éves külföldi tanulmányútról hazatérve 1825-ben lett professzor, a kertészet, szőlészet és borászat felügyelője, az országos fajtabizottság tagja. Tananyagának színvonala a korabeli szakkönyvek színvonalán volt! A hegyközségi törvényeket az urbárium keretén belül tanították.

A szabadságharc leverését követő kényszerszünet után 1861-ben Péterffy József igazgató kétszáz fajtát tartalmazó gyűjteményével vincellérképző iskola indult Keszthelyen, amely 1864-ben Tapolcára költözött, és feladatát ugyanakkor a keszthelyi Gazdasági Tanintézet és vele egy időben létesült Földműves Iskola vette át. Belke Tivadar főkertész idején új gyümölcs fajtagyűjtemény létesült, és 1872-ben elkezdődött a cerszegi szőlő felújítása, gyűjteményének bővítése. A szőlőtelep fő fajtája az Olasz rizling lett, de a sok tételből álló fajtagyűjteményben amerikai, alanynak való vadfajtákat is ültettek oltványnevelés céljára. Az őt követő Villási Pált kora legnagyobb pomológusának tekintik, emellett a szőlőtermesztést igen magas fokon oktatta, és Keszthelyről sok kiváló szőlőfajta elterjesztésében volt érdeme.

Filoxéra fertőzést 1888-ban, peronoszpórát pedig 1889-ben észleltek először Cerszegen. A keszthelyi tanintézet igazgatója, Deininger Imre növényvédelmi professzor lett a filoxéra elleni országos védekezés kormánybiztosa. Azonnal védekezésre tanították a gazdákat, a vincelléreknek, tanítóknak tanfolyamokat tartottak. A hallgatóság 201 szőlőfajtát és szőlőművelést tanulmányozhatott, és a fertőzött vágóknak szénkénnel való fenntartását és Riparia portalis alanyra nemesített szőlővel újjáalakítását gyakorolták. A Keszthelyen tanult hatására az országban elsőként e környéken készítettek és telepítettek amerikai alanyokon oltványszőlőt. 1894-ben a cerszegi szőlőtelep a tapolcai, budapesti vincellériskolába, a gödöllői koronauradalomba, a sárospataki, a Kecskemét miklóstelepi oltványtelepre küldött nagy mennyiségű szaporítóanyaggal jelentős mértékben hozzájárult a korszerű fajták elterjesztéséhez, az ország minőségi bortermelésének kialakításához. Kiváló bor- és csemegefajtáinak vesszeit továbbszaporítás céljából számos intézményben és gazdaságban felhasználták. Keszthely érdeme, hogy igen jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az évszázad végére hazánk szőlőterülete csaknem elérte a filoxéravész előtti méretet!

Az országos szőlőrekonstrukció ezen sikeréhez a mennyiség mellett a minőséggel is hozzájárult Keszthely. Schenek István „vegytudor” az okszerű borkezelés és a borbetegségek kezelésének egyik úttörője volt. Utódja, Csanády Gusztáv vegytanár, igazgató a hazai borászati kémia egyik megalapítója, a borkezelés és borkémia tanára, több borászati szakkönyvet írt. A vegykísérleti állomás feladata volt a gazdával mint termelővel és fogyasztóval a mezőgazdasági termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvénycikk, a bortörvény rendelkezéseit megismertetni. Nyiredy Jenő a kísérleti állomást vezette és a borpincét kezelte. Vargha Imre Keszthelyről a ménesi vincellériskola, majd az aradi amerikai szőlőtelep igazgatója lett.

A két világháború között Németh Béla kertészeti munkássága gyakorlati és ismeretterjesztő jellegű. Horn János sokoldalú, közéleti tevékenységet is kifejtő, kiváló szakíró, az oktatás színvonalát és a gyakorló telepeket fejlesztette. Hajós Gyula fejlesztette a fajtagyűjteményeket, bemutatókat tartott, szaporítóanyaggal látta el a környék szőlősgazdáit, aktív részese volt a Kertmagyarország mozgalom célkitűzései megvalósításának.

1947-ben végzett a keszthelyi akadémián Csizmazia Darab József szőlőnemesítő (rezisztens fajták előállításával foglalkozott: Nero, Bianca, Zalagyöngye, Medina) az Egri Szőlőnemesítő Telep létrehozója és szakmai irányítója.

Keszthelyen Jeszenszky Árpád tanszékvezető javaslatára Bakonyi Károly vezetésével 1949-ben indult a szőlőnemesítési munka. Kezdetben a legjobban elterjedt Olasz rizling fajta, majd a Chasselas fajtacsoport, a Rizlingszilváni, a Zöld veltelini és a Tramini fajták klónszelekciós nemesítésével értek el kiváló termesztési és minőségi tulajdonságokkal rendelkező új fajtákat. Keresztezéses nemesítéssel kezdetben fehérbort adó, korai érésű, íz- és zamatanyagokban gazdag, gombabetegségeknek ellenálló új fajták előállítása és termesztésbe vonása volt a cél (Cerszegi fűszeres, Nektár, Pátria, Rozália, Korona, Pelso). Az 1970-es években kezdődött a Teleki alanyfajták begyűjtése, leírása, értékelése, klónozása, majd keresztezéses nemesítése. 1980-as évektől a vörösbort adó fajták nemesítésével az érésidő lerövidítését, jó cukor- és savtermelő, jó színanyagú, nem rothadó, betegségeknek ellenálló fajtákat hoztak létre (Talizmán, Kabala, Nádor, Messiás, Nimród, Bendegúz, Szenátor, Éden, Turul, Esperes). A csemegezőlő nemesítés során korai érésű, nagy bogoyjú, laza fürtű, jól szállítható ízletes, zamatos, kevés magvú vagy magtalan, jó cukorhozamú és könnyen aszalódó fajtákkal gazdagították a kínálatot (pl. Helikon, Carolus).

A bor- és csemegeeszőlő, valamint alany nemesítés ma Kocsis László professzor vezetésével folyik. Ő irányítja a nagy erőfeszítések árán Keszthelyen ismét megvalósított önálló kertészmérnök szakot és szőlész-borász képzést.

.....

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

1. **Közép-Európa első legjelentősebb szőlő fajtagyűjteménye az 1797-ben Keszthelyen létesült Georgikonban volt, ahol virágzásbiológiai, ampelográfiai, szőlő és bor összehasonlító tudományos vizsgálatokat folytattak, amerikai szőlőfajok magoncaival kísérleteztek.**

2. **Az első magyarországi rendszeres, önálló, alap-, közép- és felsőszintű kertészképzés 1806-ban indult Keszthelyen a Georgikon kertésziskolában.** Lehrmann József professzor idején, aki a kertészet, szőlészet és borászat felügyelője, az országos fajtabizottság tagja, „a szőlészet szinte minden tudományág fölé nőtt”. Tananyagának színvonala a korabeli szakkönyvek színvonalán volt! A hegyközségi törvényeket az urbárium keretén belül tanították. (Entz Ferenc gyakorlati tanintézete és gazdasági kertészete 1853-ban nyílt meg Pesten.)

3. A szabadságharc leverését követő kényszerszünet után 1861-ben vincellérképző iskola indult Keszthelyen, amelynek feladatát a Gazdasági Tanintézet és vele egy időben létesült Földműves Iskola vette át. A szőlőtelep fő fajtája Olasz rizling lett, amerikai vadfajtákat is neveltek oltványtermelés céljára.

4. **A keszthelyi tanintézet igazgatója, Deininger Imre növényvédelmi professzor volt a filoxéra elleni országos védekezés kormánybiztosa.** Keszthely hatására az országban fellendült amerikai alanyokon oltványszőlő készítése és telepítése. Nagy mennyiségű keszthelyi szaporítóanyag jelentős mértékben hozzájárult a korszerű fajták elterjesztéséhez, a minőségi bortermelés kialakításához. **Keszthely hatása elsők között van abban, hogy a 19. század végére az ország szőlőterülete csaknem elérte a filoxéravész előtti méretet!**

5. **Keszthelyen Schenek István „vegytudor” az okszerű borkezelés és a borbetegségek kezelésének egyik úttörője, Csanády Gusztáv vegytanár, igazgató a hazai borászati kémia egyik megalapítója, a borkezelés és borkémia tanára, több borászati szakkönyv írója.**

6. **A keszthelyi akadémián tanult és 1947-ben végzett Csizmazia Darab József szőlőnemesítő, aki hat évtizeden át rezisztens, bortermő fajták előállításával foglalkozott.**

7. **Az 1949-ben indult keszthelyi szőlőnemesítési munka Bakonyi Károly nevéhez fűződik:** klónszelekciós nemesítéssel kiváló termesztési és minőségi tulajdonságokkal rendelkező új fajták, keresztezéses nemesítéssel fehérbort adó, korai érésű, íz- és zamatanyagokban gazdag, gombabetegségeknek ellenálló új fajták, majd vörösbort adó, korábbi érésű, jó cukor- és savtermelő, jó színanyagú, nem rothadó, betegségeknek ellenálló fajták, és végül új mag nélküli, aszalódó csemegefajták.

8. **Felkutatták a zseniális, világhírű alanynemesítő Teleki Zsigmond fajtáit, és azok legnagyobb gyűjteménye Keszthelyen áll a nemesítés rendelkezésére.**

9. **Ma bor- és csemegeeszőlő, valamint alanynemesítés folyik az egyetemen.** További téma a filoxéra, az alany-nemes kölcsönhatás és a művelésmód vizsgálat. Nagy erőfeszítés árán **Keszthelyen 2003-ban ismét megvalósult az önálló kertészmérnök szak és a szőlész-borász képzés.**

10. A szőlő- és borkultúra társadalmi szintű fejlesztése és népszerűsítése érdekében **1999-ben megalakult Keszthelyen a Balatoni Borbarát Hölgyek Egyesülete, 2000-ben pedig a „Da Bibere” Zalai Borlovagrend.**

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Bakonyi K. – Kocsis L. 2006: Két évszázad az oktatás és kutatás szolgálatában. Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar Cserszegtomaji Szőlőtelepének története 1797–2005. PE GMK Központi Könyvtár és Levéltár Keszthely

Boncz J. 1896: Keszthely város monographiaja. Keszthely

Csanády G. 1897: Emlékkönyv a Georgikon alapításának 100. évfordulójára.

Csoma Zs. 1997: Kertészet és polgárosodás. Central Európa Alapítvány, Budapest
Fülöp É. et al. 1996: Emlékkönyv a Georgikon alapításának 200. évfordulójára. PATE GMK, Keszthely
Nagyváthy J. 1821: Magyar practicus termesztő.
Páli L. 2004: A hegyközség története Gyenesdiáson. 350 éves a diási hegyközség. Ziegler nyomda, Keszthely
Sági et al. 1972: Georgikon 175.
Süle S. 1967: A keszthelyi Georgikon 1797–1848. Akadémiai Kiadó, Budapest
.....

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:
Pannon Egyetem Georgikon Kar és tanüzem honlapja.....

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja
Fényképpel, audiovizuálisan nem illusztrálható eszmei érték

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok,
támogató és ajánló levelek
Prof. Dr. Kocsis László kertészeti tanszékvezető, Georgikon Kar.....
Dr. Brazsil József egyetemi docens, Da Bibere Borrend elnök nagymester.....

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó
hozzájáruló nyilatkozat

Támogató nyilatkozat
Keszthely a magyar szőlő- és borkultúra szülővárosa
kulturális érték
helyi értéktárba történő felvételéhez

A felvételre javasolt kulturális örökség Keszthely városának a magyar szőlő- és borkultúra fejlesztésében betöltött, évszázadokat átívelő jelentőségét kívánja megörökíteni, bemutatni és ismertté tenni hazánk és a nagyvilág előtt.

Keszthely szerepe a bortermelésben és kereskedelemben évszázadokra nyúlik vissza, ahogyan azt uradalmi és kereskedői borospincék, lerakatok, valamint az időközben önállósodó településrészek és közeli falvak hegyközségi artikulusai bizonyítják. A szőlészet és borászat korszerű művelése, oktatása a Festetics György által az idén 222 éve alapított Georgikon keretében indult el, és az 1806-ban ott megnyitott kertésziskola hazánkban vitathatatlanul elsőként foglalkozott rendszeres alap-, közép- és felsőfokon kertészképzéssel. A gyakorlati és elméleti oktatás háttérét nemzetközi szakmai kapcsolatok, európai hírű fajtagyűjtemény, élenjáró színvonalú honosítási, szelekciós, must- és borkezelési kutatás, valamint szakírói munka biztosította. A keszthelyi tanintézet és akadémia érdeme, hogy nagymértékben hozzájárult az országos szőlőrekonstrukció 19. századi mennyiségi és minőségi sikeréhez és ahhoz, hogy hazánk szőlőterülete csaknem elérte a filoxéravész előtti méretet! A 20. században is kiváló borászok és kertészek fejlesztették a szakmai színvonalat, a nemesítő munkát. Keszthelyhez, Zalához és a Balaton-felvidékhez két különösen eredményes szőlőnemesítő neve fűződik (dr. Csizmazia Darab József és dr. Bakonyi Károly). A gyakorlati nemesítő, technológiai fejlesztések és tudományos kutatás ma is folyik. A Georgikon Kar 2003 óta felsőfokú kertész- és szőlész-borászképzéssel erősödött. A fentiek mellett a mindennapi tapasztalatok bizonyítják a keszthelyi eredmények gazdasági hasznosságát és társadalmi jelentőségét.

A helyi értéktárba felvételt teljes szakmai felelősségemmel javasolom.

Keszthely, 2019. április 11.

Dr. Kocsis László

egyetemi tanár

Támogató nyilatkozat

Keszthely a magyar szőlő- és borkultúra szülővárosa kulturális értékhelyi értéktárba történő felvételéhez

A felvételre javasolt kulturális örökséggel kívánjuk, hogy városunk a magyar szőlő- és borkultúra fejlesztésében betöltött, évszázadokat átívelő jelentőségét méltón és eredményesen tudja megörökíteni, bemutatni és ismertté tenni hazánk és a világ előtt.

A keszthelyi Da Bibere Zalai Borlovagrend 2019. március 22-i munkaközgyűlésén meghallgatta és elismeréssel fogadta a vonatkozó helyi értéktár javaslatot. Keszthely történelmi otthona a kertészképzést országosan elsőként és a mai napig oktató, jelentős gyűjteményi, nemesítési, borászati alap- és gyakorlati kutatást végző Georgikon egyetemi karnak és jogelődjeinek.

Keszthely fejlődésének jelentős gazdasági háttérét biztosították a hozzá tartozó, majd közigazgatásilag önállósodó hegyközségek, a borkereskedelem.

A magyar szőlőnemesítés két kiválósága, dr. Bakonyi Károly és dr. Csizmadia Darab József tanulmányait, nemesítő tevékenységét tekintve Keszthelyhez, Zala és a Balaton-felvidék borvidékeihez kötődik.

A Festetics család, az állami és helyi levéltárak dokumentumai, a Balatoni Múzeum és a Georgikon Majormúzeum évezredes, illetve évszázados tárgyi emlékei, a Festetics kastélyban működő Magyar Borok Háza a Dr. Bakonyi Károly emlékszobával szintén hozzájárulnak a helyi értékek értéktárba történő felvételéhez.

Keszthely országos borászati eseményei közül kiemelkedő a 27. alkalommal megrendezésre kerülő Zalai Borcégér, amely a borrendünk által támogatott rendezvény és a környékbeli települések bornapjaival együtt jelentős nyári szakmai és idegenforgalmi esemény.

A Zalai Borvidék borászeit borrendünk fogja össze és biztosítja a megyében a rendezvények szakmai színvonalát. Borlovagrendünk szőlészei és borászai, borakadémikusai és borszerető tagtársaink országos és nemzetközi szinten elismertek.

Keszthely további rendszeres országos és régiós szőlészeti és borászati gyakorlati rendezvények és tudományos konferenciák színhelye az egyetemi Kertészeti Tanszék és a Tanüzem szervezésében.

Keszthelyen a borkultúrának két jelentős társadalmi szervezete működik: a Balatoni Borbarát Hölgyek Egyesülete és a Da Bibere Zalai Borlovagrend. A Da Bibere Borlovagrend tagja Magyar Borrendek Országos Szövetségének és a Borrendek Világszövetségének.

A helyi értéktárba történő felvételt teljes szakmai felelősségemmel javaslom.

Keszthely, 2019. 04. 15.

Dr. Brazsil József

Zalai Da Bibere Borlovagrend
elnök -nagymestere